

ГОРАН ПЕТРОВИЋ

ЗАПИС НА МАРГИНИ ЈЕДНОГ ПРИМЕРКА „ХАЗАРСКОГ РЕЧНИКА”

*Нейрилике настїају кага се исїосїави
га је извесна књижевностї ирвелика.
Али, иїо није невоља иїисца, већ чиїаоца.*

Била је средина фебруара 1985. Снег је без престанка падао читаву седмицу. Онда се време нагло променило. Ојужило је - из белине се промолило црвенило црепова, па је провирило сивило тесане коцке на краљевачком главном тргу и околним улицама. Олуци и подземни градски одводи нису могли да приме толику воду. И најбоља обућа је пропуштала. За крагне је капало са свих страна. Овде-онде у парампарчад би се скрхала која леденица.

Један човек средњег раста је у рани зимски сумрак ишао Лењиновом улицом, тамо-амо, у сваком случају веома чудно. Ако би скренуо да му се за врат не цеди са стреха - до чукљева би загазио у ону смешу за коју се више не може поуздано тврдити да је снег, ноге су му већ биле влажне. Ако би скренуо да баш сасвим не скваси ноге - осетио би како му право за врат клизи цурак са кровова, поткошуља му је већ била мокра.

Тако је ишао тај човек и тако је једва једном ушао у продавницу ципела, ако се не варам на забату је писало „Солид”. Зврцнуло је звонце на довратнику, продавачица иза пулта је невољно устала. Тог дана је било много муштерија, ништа боље од лапавице не приморава људе

на куповину нове обуће. Продавачица је устала лењо, чему труд када се ципеле и овако и онако као саме од себе продају. Можда зато није ништа рекла, већ је само упитно погледала.

- Добро вече - рекао је човек средњег раста. - Моја супруга... Она је данас код вас видела неке добре ципеле, полудубоке, па сам дошао...

Продавачица је изокренула поглед ка плафону, као да у мислима саставља васионску једначину, потом је одмерила човекове ноге, поново је погледала ка плафону, биће да се те жене која је за мужа гледала ципеле није ни сећала, али је са пулта узела пар полудубоких, црних мушких ципела и све је подвукла значајним:

- Ево!

Човек је узео ципеле. Окренуо их је, осмотрио је ђонове. Потом је завирио у унутрашњост једне да види како је постављена, да би другу принео ближе како би проверио спојеве.

- Збиља су добре - рекао је.

- Дабоме да су добре - била је продавачица сигурна у своју робу. - Још само број, четрдесет два или четрдесет три...

И већ се запутила ка магацинском делу продавнице да донесе одговарајућу величину, када је чула како човек изговара:

- Четрдесет осам.

- Четрдесет осам?! За вас?! - није она могла да верује, лагано се окренула, купац је био просечне грађе, чак онизак, дугогодишње искуство је никада није преварило за више од једног броја.

- Четрдесет осам? - поновила је, загледавши се у ноге муштерије.

Не, никако. Та стопала нису била толико велика. Таман би био број четрдесет три. Ако баш жели комотније - четрдесет четири. Али, четрдесет осам...

- Верујем да грешите, четрдесет осам би вам био...

Међутим, човек је тврдоглаво поновио:

- Ваљда знам шта хоћу. Имате ли број четрдесет осам?

- Не, немамо, али... - заустила је она.

- Онда ником ништа! - изговорио је човек као да је једва дочекао, задовољно је климно главом, чак се и наклонио, те је брже-боље изашао из продавнице обуће, звонце на довратнику је опет зврцнуло.

Продавачица је пришла стаклу излога. Извиривала је између десетине поређаних ципела и прибудених цедуљица са истакнутим ценама...

Онај чудни човек је право кроз лапавицу, сада не марећи много ни за капи са стреха, замицао Лењиновом улицом, право ка књижари „Иван Горан Ковачић” чувене краљевачке фирме „Папирпромет”. Овде-онде у парампарчад би се скрхала која леденица.

• • •

Нешто касније, мокрих ногу и леђа, човек је у свој стан ушао са неколико књига уместо са кутијом ципела. И мада је све било јасно на први поглед, супруга је питала:

- Књиге?! А ципеле?! Зашто ниси купио ципеле? Биле су веома добре.

- Нажалост, нису имали број - одговорио је човек.

- Како то? Тврдила је да има сасвим довољно од свих величина...

- Видиш, а мени је рекла да нема... Па сам свратио преко пута, у књижару „Иван Горан Ковачић”... Узео сам и „Хазарски речник”...

Била је средина фебруара 1985. године. Човек који није купио ципеле, али је за своју ћерку купио књигу Милорада Павића, био је мој будући таст. Дабоме, његова жена је била моја будућа ташта. И, наравно, њихова ћерка је била моја будућа супруга. А тај женски примерак „Хазарског речника” ће почетком деведесетих у нашој скромној кућној библиотеци заузети место крај мог, мушког примерка „Хазарског речника”. Истини за вољу, нисмо обедовали вечеру постављену на уличном поштанском сандучету, онако како и пише на крају романа, седећи у седлима велосипеда. Али је то једина књига коју смо задржали у два примерка, све друге за које се спајањем наше две библиотеке испоставило да су дупликати, све друге смо поклонили родбини или пријатељима. Ето, ови су примерци, без обзира на мноштво студија, па и на аутопоетичке изјаве самог писца, најчвршћи доказ да је свака књига уникат, не само зато што свака има другачију историју, већ и зато што је улог сваког читаоца различит, па тако, чак и међу оним књигама које су штампане у милионима примерака, не постоје две исте - две чија је судбина у влас једнака.

• • •

Тих деведесетих нисте морали да гледате телевизију да би видели шта се све и у ком правцу помера. Било је довољно да прођете Лењиновом улицом, да осмотрите излог „Папирпрометове” књижаре „Иван Горан Ковачић”. Књиге су заузимале све мање и мање места. Нудило се и продавало свашта, али су књиге непрестано потискиване, прва на половину, потом на једну трећину, па на петину расположивог простора, да би напослетку заузимале свега једну полицу. При свему, та полица је била смештена у дубини књижаре, одмах до неког расходованог стола где су пословођа звани Брка и његове продавачице у свако доба дана доручковали или су једноставно, због слабог промета, беспослено седели. Брка је сумњичаво одмеравао свакога ко би залазио чак до тамо. Тај или жели робу на вересију, или је овдашњи писац који најљубазније моли, а то је још горе, да му један примерак каквог књижуљка ставе у излог, да се види, ето, како је и он, тј. наш суграђанин, објавио дело. Мада је Брка на крају увек попуштао - пошто би, провере ради, прелистао садржај, на тај начин и утврдивши да је он задовољавајући, примао би ту и такву књигу, смештао је у излог између две врећице прашка за прање рубља, али би увек, да не буде забуне, уз њу стављао и цедуљицу са натписом: „Изложбени примерак”.

• • •

Ипак, не знам да ли је у књижари уопште било и оно мало књига тог лета 1999. године када сам први пут дуже разговарао са Милорадом Павићем. Боравио је у Врњачкој Бањи, а онда је дошао и до Краљева. Искористио сам прилику, замолио сам га да потпише женин примерак „Хазарског речника” за нашу ћерку. Причали смо. Односно, ја сам слушао, он је приповедао. Писац може да начини напор да његова књига буде добра, некада су потребни само познавање заната и пука упорност, али човек који нема ту врсту дара не може увек да приповеда. Павић се, као и у својим књигама, играо временом. Успоравао га је и убрзавао. Једнако занимљиво је приповедао и о оближњем Гочу и о далекој Јасној пољани, једнако страсно је густирао о неком ресторану у Паризу, и о најбољем печењу у околини Трстеника.

А онда, у једној краћој шетњи центром града, Павић је показао на књижару „Иван Горан Ковачић“ и рекао да је ту купио писаћу машину

на којој је написао „Хазарски речник”. Зар ту, био сам узбуђен. У књижари крај које сам хиљадама пута прошао, где је мој таст купио „Хазарски речник” за своју ћерку, где сам ја купио свој примерак „Хазарског речника”. Зар је ту купљена машина која је потом отишла у Београд, па у Регенсбург, па опет у Београд, све у периоду, како и пише на крају романа, од 1978. до 1983?! Зар је ту купљена машина коју је спрва, на његов начин речено, од самог Павића делио тањир, да би онда заузела место између Павића и тањира?! Зар је ту купљена машина чији је ваљак први прихватио речи које су се потом, у десетинама превода и издања, рашириле светом?! Најзад, да ли је Павићу писаћу машину продао онај пословођа Брка и да ли су обојица, још у књижари „Иван Горан Ковачић”, пробали како ради - да ли звонце весело циликне када дође до краја реда?!

Можда се у односу на теорију књижевности, поетичке правце и стилске анализе једног зачудног литерарног корпуса, све ово чини као превише технички, маргиналан детаљ, можда је у свему овоме једна писаћа машина неважна, а то где је купљена је још мање важно, али је мене ово сазнање толико узбудило да је годинама касније било прва асоцијација на великог писца. Као када би ми неко рекао - знате, овде је Бош набавио своје прве четкице, тамо је Жаклин де Пре купила своје прво виолончело, а онамо је...

• • •

Ах, да, у међувремену је предузеће „Папирпромет” доживело стецај. Ликвидирано је. Пословни простори широм Србије су, како се то каже, отишли на добош. Исто се догодило и са књижаром „Иван Горан Ковачић”. Сада је тамо продавница која се зове „Кућа обуће”. Од робе преовладавају патике. Нису неког квалитета, али су јефтине. Не може вам се догодити да тражите било који број - а да га у тој продавници не поседују. А ако би се то и догодило, ако би заиста и тражили величину коју немају, не бисте уистину имали где другде да одете.

Танки су кончићи судбине, некада их и не осетите, а некада их уклоните са лица мислећи да су то обичне вилине власи.

